

تعاون، سال بیست و دوم، دوره جدید، شماره ۶، تابستان ۱۳۹۰

بررسی نقش تعاونیهای مرزنیسان در توسعه منطقه ای مطالعه موردی خراسان جنوبی

دکتر محمود جمعه پور^۱، محمد علی طالبی^۲

تاریخ دریافت: ۸۹/۴/۲۹ تاریخ پذیرش: ۹۰/۶/۲

چکیده

بخش عمده ای از توسعه یک سرزمین منوط به شرایط اقتصادی درون آن منطقه است. بخش تعاون به عنوان یکی از اجزای سه گانه نظام اقتصادی، با تأسیس شرکتهای تعاونی مرزنیسان سعی در دستیابی به این مهم داشته است. در نواحی مرزی، تعاونیهای مرزنیسان به عنوان سفیران ساکنان خطوط مرزی می توانند نقش عمده ای در امنیت و توسعه پایدار منطقه ایفا کنند. در استان خراسان جنوبی نیز که دارای بیش از ۴۳۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور افغانستان است، ۱۲ مورد از این تعاونیها ایجاد شده اند. در این پژوهش به صورت موردی خانوارهای تعاونی مرزنیسان منطقه درمیان واقع در شهرستان درمیان به عنوان واحد تحلیل، از این استان در سال ۱۳۸۹ انتخاب شدند که در دو دهستان گزیک و طبس مسینا این

۱. استادیار و عضو هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی

۲. کارشناس ارشد برنامه ریزی توسعه منطقه ای دانشگاه علامه طباطبایی

شهرستان فعالیت دارند. تعداد اعضای این تعاونی ۱۲۷۵۵ نفر، شامل ۲۶۶۹ خانوار می باشد و حجم نمونه ۱۴۰ خانوار انتخاب شده است. در تحقیق حاضر پس از مصاحبه با مدیران برخی از تعاونیهای مرزنشینان استان و تکمیل پرسشنامه، مشکلات این تعاونیها به صورت میدانی و با کمک روشهای کمی و کیفی مورد تحلیل قرار گرفت. در قسمت نتیجه گیری با کمک فرضیات تحقیق از روش برنامه ریزی استراتژیک و تحلیل SWOT سود جسته و به بیان سناریوهای مختلف برای این تعاونیها در منطقه پرداخته شد و سپس از میان سناریوهای مختلف، برخی از اهداف و راهبردها انتخاب و به عنوان سناریوی برتر ارائه شد. ضمن آسیب شناسی این تعاونیها، با کمک استراتژیهای حاصل از تحلیل ماتریس SWOT پیشنهادهای عمده برای منطقه ارائه گردید.

کلید واژه‌ها:

توسعه منطقه‌ای، تعاون، تعاونی مرزنشینان، خراسان جنوبی

مقدمه

ایران با داشتن ۱۶ استان مرزی، همسایگی با ۱۵ کشور آسیایی و داشتن ۸۷۵۵ کیلومتر مرز مشترک دارای قابلیت‌های متعددی برای تجارت خارجی است. نوسانات بازارهای نفتی و اتکای اقتصاد ایران به در آمد نفت، تحریم اقتصادی و محدودیتهای بین‌المللی برای داشتن روابط خارجی با سایر کشورها، رشد صنایع کوچک در کشور چین و تسخیر بازارهای خاورمیانه و جهان و ناتوانی کشور در رقابت خارجی با کشورهای توسعه یافته همه و همه از عوامل تهدیدکننده تجارت خارجی می باشند (زرقانی، ۱۳۸۶، ۸۶). ناامنیهای مناطق مرزی، قاچاق کالا، پایین بودن سطح توسعه در استانهای مرزی و همچنین استانهای مرزی همسایگان شرقی و نیاز مبرم به ثبات جمعیت مناطق مرزی لزوم فعالیتهای تجاری در مرزها را افزایش داده است. از دیگر سو شکل گیری قطبهای توسعه در مرکز و غرب کشور نباید توجه دولتمردان و

برنامه‌ریزان چه در سطح ملی و چه در سطح منطقه ای را از نواحی پیرامونی به خصوص نواحی مرزی شرق کشور باز دارد. وجود ناامنی در این مرزها با توجه به تاریخچه ناامنی در کشور افغانستان و نقش آن به عنوان بزرگترین تولیدکننده مواد مخدر در جهان، همگرایی قومیتها در دو طرف مرز و استقرار نیروهای آمریکایی و اروپایی خود بحث گسترده و توجه ویژه ای را به منطقه می‌طلبد. در این میان استان نوپای خراسان جنوبی به عنوان یکی از استانهایی که دارای سطح توسعه پایین تری نسبت به سایر استانهای کشور است، در نواحی مرزی دارای مشکلات متعددی از قبیل بیکاری، فقر، قاچاق کالا و مواد مخدر و... است که لزوم توجه بیشتر به این منطقه محروم ولی دارای ظرفیتهای رشد فراوان را می‌طلبد. گفتنی است تعاونیهای مرزنشینان می‌توانند از عمده عوامل توسعه اجتماعی و اقتصادی مناطق مرزی باشند. در استان خراسان جنوبی در مجموع ۱۲ مورد تعاونیهای مرزنشینان وجود دارد که تعداد معدودی از آنها فعال می‌باشند.

طرح مسئله

در کشورهای مختلف دولتمردان از ادوار گذشته به این فکر افتادند که چگونه مرزنشینان نواحی مرز دریایی، آبی و زمینی را از مزیتهایی برخوردار نمایند تا به عنوان نظامیان غیر رسمی در مرزها، با دلگرمی و آرامش بیشتر ماندگار شوند و زیست نمایند؛ چرا که اولین تعارض دشمنان خارجی در مرزها متوجه زندگی، دارایی و ناموس مرزنشینان است. در بیشتر ممالک جهان از آمریکای شمالی گرفته تا کشورهای بزرگ و کوچک حوزه دریای کارائیب و آمریکای لاتین، خاورمیانه، آسیای جنوب شرقی و خاور دور، بیشترین نوع فعالیتهای انجام گرفته در مناطق مرزی به فعالیتهای غیر مجاز و غیرقانونی از جمله قاچاق انواع کالا اختصاص دارد (امینی، ۱۳۷۷، ۲۵).

تعاونیهای مرزنشینان از گذشته های دور به طور غیررسمی و از سال ۱۳۴۴ به طور رسمی در کشور فعال بوده‌اند؛ لیکن علی‌رغم گشایشهایی که در توسعه فعالیت آنها به لحاظ

ساختاری و قانونی فراهم شده، کماکان محدودیت سقف ارز تخصیصی و همچنین محدود بودن اقلام کالاهای صادراتی و وارداتی‌ای که این تعاونیها می‌توانند مبادله نمایند، در کنار سایر محدودیتهای اداری-اجرایی، از کارایی آنها کاسته و عملاً نقش آنها را در بازرگانی خارجی کشور کمرنگ نموده است (وزیر، ۱۳۸۷، ۲۳).

استان خراسان جنوبی با وجود سطح توسعه پایتتر از سایر استانهای کشور و قرار داشتن در معرض آسیبهای امنیتی منطقه شرق کشور، دارای ظرفیتهای رشد از جمله نیروی انسانی کارآمد، ذخایر مختلف معدنی و تعاونیهای مرزنیسان است. در طی سالیان اخیر این تعاونیها مانند بسیاری از تعاونیهای مرزنیسان کل کشور به دلایل متعدد از جمله تغییرات در قانون مبادلات مرزی، تنشهای کشور افغانستان و مشکلات زیرساختی و مالی در منطقه از مبادلات تجاری باز مانده‌اند. همچنین خشکسالیهای چند سال اخیر در منطقه ضمن بیکاری کشاورزان و کاهش درآمد عشایر باعث افزایش روند مهاجرت جمعیت فعال منطقه به مرکز استان و یا پایتخت کشور شده و در نتیجه خالی شدن مناطق مرزی را در پی داشته است. در این راستا تحقیق حاضر به بررسی رویکرد مناسب برای توسعه فعالیت و افزایش نقش تعاونیهای مرزنیسان در توسعه کشور، شناسایی گامهای مهم برنامه ریزی و سیاستگذاریهای لازم به منظور ایجاد تحول ساختاری در این تعاونیها و سوق دادن آنها به سوی تولیدی شدن به جای توزیعی بودن صرف می‌پردازد.

در مورد پیشینه تحقیق در خراسان جنوبی باید گفت که هیچ گونه مطالعات علمی و دانشگاهی در مورد عملکرد تعاونیهای مرزنیسان در محدوده استان تاکنون صورت نپذیرفته و کارهای انجام شده در سطح گزارش عملکرد سازمانهای دولتی بوده که بخش اعظم آنها مربوط به سالهای آغازین دهه ۱۳۷۰ بوده است. یادآوری می‌شود در سالهای اخیر در استانهای کرمانشاه، بوشهر، خراسان رضوی، سیستان و بلوچستان و هرمزگان تحقیقاتی صورت گرفته است.

اهداف و چگونگی تشکیل تعاونیهای مرزنیسان

با مطالعه روند شکل گیری مبادلات مرزی و ارائه تسهیلات مربوط به مرزنیسان، این نکته به وضوح مشخص می شود که در گذشته علت اصلی برقراری تسهیلات واردات و صادرات برای ساکنان مرزی، نوعی حمایت در جهت جلوگیری از تخلیه جمعیتی این مناطق و پیشگیری از پیامدها و آثار سوء آن بوده ولی در سال ۱۳۶۱ سازمان مرکزی تعاون کشور به جهت سازماندهی افراد مرزنشین تصمیم به تشکیل تعاونیهای مرزی با اهداف دقیقتری گرفت.

به هر حال یکی از اهداف عمده اعطای تسهیلات به مبادلات مرزی، ایجاد اشتغال و درآمد مناسب حاشیه ای در کنار فعالیتهای معمول این مناطق برای مرزنیسان جهت نگهداشت جمعیت در مناطق مرزی و تثبیت مسائل امنیتی بوده و تجربه نشان داده است که هرگاه به گونه ای این تسهیلات کاهش یابد، بلافاصله آثار خود را در مهاجرت مردم این مناطق و رونق مبادلات قاچاق، جهت جایگزین نمودن مبادلات یاد شده نشان داده است. از سوی دیگر خود این مسائل نیز باعث ایجاد مشکلات امنیتی، سیاسی و دفاعی در این مناطق حساس از کشور شده است (مختاری، ۱۳۷۱، ۹۸). به طور کلی عمده ترین اهداف شکل گیری شرکتهای تعاونی

مرزنیسان را در ابعاد اقتصادی و اجتماعی می توان به شرح زیر بیان نمود:

- بهره گیری مناسبتر از مبادلات مرزی برای اعمال سیاست توسط دولت؛
- جهتهی به فعالیت مرزنیسان از قاچاق کالا به سمت تجارت سالم؛
- امکان تأمین مناسب مواد غذایی و کالاهای ضروری در مناطق مرزی؛
- تسهیل در عرضه مایحتاج مورد نیاز به مناطق دورافتاده و مرزی؛
- پیشگیری از مهاجرت و توقف تخلیه جمعیتی این مناطق؛
- بهبود وضع معیشتی مردم منطقه از طریق تأمین درآمد برای آنان؛
- استفاده مرزنیسان از مزایای قانون مبادلات مرزی؛
- تجمع تشکل مرزنیسان و تعاملات درون منطقه ای؛
- مبارزه با گرانی و تورم مواد غذایی به دلیل کمبودهای عرضه این مواد در این مناطق؛

- تنوع بخشی به درآمد افراد و کاهش آسیب پذیری آنها از وابستگی به کشاورزی یا دامداری؛
- تقویت اعتماد افراد منطقه نسبت به دولت و خنثی شدن تبلیغات سوء بیگانگان؛
- ایجاد روحیه تعاون و همکاری بین جمعیت‌های اقلیت در مناطق مرزی و همگرایی ملی (وزیر، ۱۳۸۷، ۹۵).

اولین امتیاز برای مرز نشینان در سال ۱۳۳۱ براساس لایحه قانون تشویق صادرات تصویب شد و ساکنان مناطق مرزی براساس آن از پرداخت عوارض گمرکی معاف گردیدند. به مرور زمان این تسهیلات برای ساکنان مناطق مرزی افزایش یافت تا اینکه در سال ۱۳۴۴ قانون مبادلات مرزی به تصویب رسید. متعاقب آن در سال ۱۳۶۱ سازمان مرکزی تعاون کشور به جهت ساماندهی افراد مرز نشین تصمیم به تشکیل و گسترش تعاونیهای مرز نشینان گرفت. سپس در سالهای ۱۳۷۲ قانون مقررات صادرات و واردات به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در سال ۱۳۸۴ مورد بازنگری قرار گرفت (وزارت تعاون، دفتر تعاونیهای مصرف، ۱۳۸۷). گفتمنی است در حال حاضر تعداد ۴۴۲ تعاونی مرز نشین در سطح کشور با تحت پوشش قراردادان ۵۹۷۹۰۹۶ نفر در استانهای مرزی در حال فعالیت می باشند (همان منبع).

چگونگی تشکیل تعاونیهای مرز نشینان در خراسان جنوبی

قبل از تفکیک استان خراسان بزرگ، تعداد سه تعاونی به نامهای درمیان، درح و زیرکوه تشکیل و جزء اتحادیه مرز نشینان آن استان و از تعاونیهای فعال بودند به طوری که شرکتهای درمیان و زیرکوه در دو نوبت به عنوان تعاونی برتر خراسان بزرگ انتخاب و معرفی شدند. این تعاونیها خدمات ارزنده ای در زمینه خرید و ساخت ساختمان شرکتهای، تأسیس جایگاه عرضه مواد سوختی، خرید سهام، تأسیس فروشگاه مصرف و توزیع رایگان کالا و غیره به اعضای خود ارائه نمودند.

پس از تفکیک و تشکیل استان خراسان جنوبی و تأسیس اداره کل تعاون استان خراسان جنوبی، به منظور کمک به مرز نشینان و ایجاد تحول در وضعیت اقتصادی و اجتماعی آنان،

فکر تشکیل این تعاونیها دوباره قوت گرفت و ساکنان مناطق مرزی به عضویت در این تعاونیها تشویق شدند به طوری که علی رغم وضعیت نامساعد مالی ناشی از محرومیت کلی منطقه، زلزله، خشکسالی متوالی و ... تحت تأثیر تبلیغات مذکور قرار گرفتند و به سختی مبالغ حق عضویت را تهیه کردند و به امید بهره مندی از منافع وعده داده شده، سهامدار این شرکتها شدند.

در سال ۸۴ تعداد ۱۱ تعاونی مرزنشین با جمعیتی بالغ بر ۱۰۱۹۰۲ نفر عضو تشکیل شد و سپس در سال ۸۵ با تأسیس یک تعاونی دیگر، تعداد آنها به ۱۲ تعاونی و ۱۴۲۷۴۰ نفر عضو افزایش یافت که برحسب ضرورت اتحادیه استانی تعاونیهای مرزنشینان خراسان جنوبی را تأسیس و راه اندازی نمودند.

اغلب این شرکتها در همان سال تأسیس نسبت به تجهیز و راه اندازی دفاتر شرکتها اقدام و فعالیت خود را شروع کردند و علی رغم نوپا بودن و مشکلات فراوان خصوصاً ضعف بنیه مالی در همان بدو تأسیس، سهمیه ارزی خویش را جذب و مبادرت به صادرات کالا نمودند تا بتوانند از محل واردات کالاها جبران این هزینه ها را کرده و منافی نیز کسب نمایند که متأسفانه به دلیل موانعی که برسر راه آنها قرار گرفت، نتوانستند واردات داشته باشند و مبالغ زیادی هم متضرر شدند.

فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی:

۱. تعاونیهای مرزنشین در توسعه مناطق مرزی می توانند نقش مثبتی داشته باشند.

فرضیات فرعی:

۱. بین گسترش تعاونیهای مرزنشین و جلوگیری از مهاجرت در منطقه خراسان جنوبی رابطه وجود دارد.

۲. بین گسترش تعاونیهای مرزنشین و افزایش رفاه خانواده رابطه وجود دارد.

۳. بین گسترش تعاونیهای مرزنشین و توسعه منطقه ای رابطه وجود دارد.

مبانی نظری

توسعه^۱ و تعاریف آن

مفهوم توسعه امروزه همپای زندگی بهتر تلقی می شود و جوامع نسبت به گذشته بیشتر از آن منتفع می گردند. به طور کلی توسعه به معنای تلاش برای بهبود زندگی بشری است. اما توسعه به مفهوم امروزی آن بیشتر یک مفهوم مقایسه‌ای و از جمله مفاهیمی است که بیش از هر موضوع دیگری در نیم قرن اخیر مورد بحث محافل مختلف قرار گرفته است. پدیده توسعه و توسعه نیافتگی از پایان جنگ جهانی دوم به این طرف در محدوده اقتصاد سیاسی به یکی از مباحث بحث برانگیز تبدیل شده است (جمعه پور، ۱۳۸۵، ۵۱).

توسعه پایدار انسانی

در توسعه پایدار انسانی بر پایداری در تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی تأکید شده و عقیده بر این است که بدون پایداری و ایجاد تعادل و توازن در تمامی ابعاد جامعه نمی توان به یک توسعه پایدار دست یافت. در راستای این هدف، به توسعه سیستمی نگریده می شود که عناصر اصلی آن مردم، منابع و سرزمین به شمار می روند و ترکیب این عناصر بر اساس مشارکت و در قالب نظام سازمانی، اجتماعی و فضایی مناسب به معنای دستیابی به توسعه خواهد بود (جمعه پور، ۱۳۸۴، ۵۰).

توسعه منطقه‌ای

نظریات توسعه منطقه‌ای پس از جنگ جهانی دوم به عنوان نگرشهایی برای برقراری عدالت اقتصادی و اجتماعی، توزیع بهینه و کارا تر منابع، امکانات، رفاه و ثروت، تخصیص

مجدد منابع، رشد متوازنتر نواحی و کاهش نابرابری های منطقه‌ای مطرح بوده و روزبه روز مورد توجه بیشتر برنامه ریزان و سیاستگذاران توسعه قرار گرفته است (کلانتری، ۱۳۸۴، ۱۲۵). خلاصه اینکه در تعریف توسعه با در نظر گرفتن برداشتهای مختلف از آن باید گفت که:

- توسعه مفهومی جامع، چندبعدی، پیچیده و غیرقابل تقسیم است.
- مفهوم توسعه هم ابعاد کمی و هم کیفی دارد و تأکید بر جنبه‌های کمی بدون در نظر داشتن جنبه‌های کیفی و برعکس به مفهوم توسعه نیست.
- توسعه دارای ابعاد مادی و معنوی است. نه تنها رفع فقر و محرومیت و ارتقای سطح مادی زندگی، بلکه فرهنگ و شعور اجتماعی یا کیفیت زندگی را در بر می گیرد.
- توسعه یک مفهوم ارزشی است و در تعریف آن باید به شرایط جامعه مورد نظر توجه داشت؛ به عبارت دیگر توسعه را باید تعریف بومی کرد (جمعه پور، ۱۳۸۴، ۵۴).

تعاون

واژه co-operation را اولین بار رابرت اون (۱۷۷۱-۱۸۵۸) در مقابل واژه رقابت (competition) به کار گرفت. مفهوم مورد نظر وی از این واژه کاربرد ویژه‌ای یافت تا جایی که مقوله‌هایی مثل تعاونگرایی و نهضت تعاونی را نیز در بر گرفت (طالب، ۱۳۷۶، ۱). در فارسی کلمه «تعاون» را معادل cooperation به کار گرفته اند. تعاون به معنای با هم کار کردن برای انجام یک هدف مشترک، در طول همه ادوار تاریخی وجود داشته است. به عبارت دیگر، تعاون اقتضای زندگی اجتماعی بوده و مشارکت طبیعی افراد جامعه به اشکال مختلف وجود داشته و محصول رسوم بوده است (همان منبع). در کل، تعاون عبارت است از: احساس غریزی- اخلاقی همیاری متقابل برای حل مشکلات زندگی و بهبود وسایل رفاه و تأمین سلامت انفرادی و اجتماعی. با این حال منظور ما از تعاون، فعالیتهای غریزی پراکنده، ابتدایی و اتفاقی و غیرسازمانی نیست بلکه احساس مشترک متمرکز و سازمان یافته ای است که منشأ تحول آثار اقتصادی- اجتماعی قابل توجه باشد (ثابت سعیدی، ۱۳۸۰، ۱۱).

چارچوب مفهومی و روش تحقیق

در چارچوب مفهومی مطرح شده برای این تحقیق باید اشاره کرد که این چارچوب بر اساس رویکرد سیستمی به تعاونیهای مرزنشینان ارائه شده است.

رویکرد سیستمی به عنوان روش شناخت یا جهان بینی در مقابل روش جزئی نگر قرار می گیرد که معتقد است برای شناخت هر موضوع یا پدیده ای باید آن را تجزیه کرد و از طریق شناخت تک تک اجزا به شناخت کل رسید. این در حالی است که در نگرش سیستمی عقیده بر این است که از طریق شناخت اجزا به شناخت کل موضوع نمی توان رسید و کل چیزی غیر از جمع تک تک اجزاست و برای شناخت هر مسئله آن را باید در کلیت خود مورد توجه قرار داد (جمعه پور، ۱۳۸۵، ۱۴۱).

تعاونیهای مرزنشینان برای ارتقای سطح توسعه مناطق مرزی در شرق کشور و خراسان جنوبی نیاز به یک همگرایی همه جانبه در سطوح محلی، منطقه ای و ملی دارند، ضمن اینکه در سطح ملی حمایت از بخش تعاون در برنامه های توسعه و تقویت آن از لحاظ روبنایی و زیربنایی و اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی، توجه به صنایع متناسب و کشاورزی تجاری در مناطق مرزی، سیاستگذاری و تصویب قوانین مبادلات مرزی متناسب با وضعیت اقتصادی و اجتماعی مرزنشینان، بهره گیری از دانش روز و تعامل هر چه بهتر با اتحادیه ی بین المللی تعاون برای دستیابی به آموزه های علمی سایر کشورها در باب تعاون نیز ضروری است. آموزش مرزنشینان برای استفاده بهینه از تأسیس تعاونیهای مرزنشین و ایجاد غرفه های مستقل برای مرزنشینان در بازارچه های مرزی ضمن رونق اقتصاد خانواده مرزنشین و تعاونی به توسعه منطقه نیز کمک خواهد کرد. از سوی دیگر با رونق اقتصادی تعاونی و سازوکار تنظیم بازار خود به خود پدیده قاچاق کالا نیز کاهش پیدا خواهد کرد. خانواده مرزنشین برای شرکت فعال در تجارت بین المللی باید با داشتن کالایی متناسب برای صادرات حرفی برای گفتن داشته باشد که این مهم میسر نخواهد شد، مگر اینکه در سطح محلی و منطقه ای نیز ضمن توجه بیشتر به بخش کشاورزی و صنایع روستایی، مرزنشینان هم صادرکننده و هم تولید کننده باشند. کالای

وارداتی نیز باید متناسب با سلیقه مصرف کننده، فرهنگ و ذائقه مصرف و نیاز خانواده های ساکن مرز باشد تا برای شرکت مرزنشین در فعالیت اقتصادی ایجاد انگیزه نماید. تبادلات تجاری دو سوی مرزها می تواند پایه پای انسداد فیزیکی مرزها و دیگر هزینه های امنیتی مناطق مرزی مانع از ایجاد ناامنی در منطقه شود و حاصل آن می تواند مرزهای آرام، بدون تنشهای امنیتی و توسعه باشد.

شناسایی این رویکردها با روش تحلیل SWOT^۱ صورت خواهد گرفت بدین معنی که ضمن شناسایی نقاط قوت و ضعف درونی و توجه به عوامل درونی، فرصتها و تهدیدهای این تعاونیها نیز به عنوان یک عامل بیرونی مورد شناسایی قرار خواهند گرفت و استراتژیهای مورد نظر از آن استخراج خواهد شد.

جامعه آماری

جامعه آماری مورد نظر این تحقیق در سطح منطقه ای شرکتهای تعاونی مرزنشینان استان خراسان جنوبی و در سطح محلی خانوارهای عضو شرکت تعاونی مرزنشینان در میان است.

بر اساس سؤالات مطرح شده در این پژوهش و ویژگی جامعه مورد مطالعه و حجم نمونه، روش نمونه گیری تصادفی طبقه بندی شده برای گزینش نمونه آماری استفاده شد؛ به این ترتیب که ابتدا حجم نمونه مورد نیاز محاسبه گردید و آنگاه بر اساس نحوه توزیع جامعه آماری در گروه های مختلف و نحوه توزیع آنها در روستاهای مرزی و خانوارهای عضو به تناسب تقسیم بندی صورت گرفت. شرایط اعمال گردیده برای گزینش نمونه آماری به این شرح می باشد: در گروه اول از مجموع ۱۲ شرکت تعاونیهای مرزنشین استان خراسان جنوبی، شش مورد براساس میزان دسترسی به مدیران، میزان فعالیت، قدمت تأسیس و تعداد اعضا انتخاب شدند. در گروه دوم با توجه به گستردگی جامعه آماری در دو دهستان گزیک

1.Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats

و طبس مسینا (۲۵ روستا) و عدم امکان مراجعه به تمامی اعضا، شرایطی در تعیین نمونه منظور گردیده است، بنابراین خانوارهای عضو به جای افراد عضو مدنظر قرار گرفتند و توزیع نمونه آماری نیز با توجه به سهم اعضای هر شرکت تعاونی از کل اعضای استان از نمونه آماری گزینش شدند بدین معنا که جمع کل نمونه آماری به دست آمده در طبقات مختلف شامل روستاها و خانوارهای عضو توزیع گردیده است.

دلیل انتخاب این تعاونی در خراسان جنوبی عملکرد موفق آن در استان بوده به طوری که در سال ۱۳۸۴ موفق به اخذ جوایز صادراتی شده است و از سوی دیگر بررسی و تطابق آن با سایر شرکتهای تعاونی از طریق مصاحبه با مدیران دیگر شرکت تعاونیهای استان صورت گرفته است.

مطالعات میدانی این پژوهش از اواسط سال ۱۳۸۸ آغاز شده و در سال ۱۳۸۹ خاتمه یافته است.

تعداد اعضای تعاونی مرزنشینان در میان ۱۲۷۵۵ نفر و تعداد خانوارهای عضو ۲۶۶۹ خانوار، میزان سرمایه اعضا ۱/۲ میلیارد ریال می باشد. حجم نمونه براساس فرمول کوکران ۱۴۰ نفر از سرپرستان خانوار تعیین شد و پرسشنامه های عودت داده شده ۱۳۰ مورد بودند. یادآور می شود این تعاونی در سال ۱۳۷۷ تأسیس شده است. جمعیت منطقه مورد مطالعه نیز ۵۳۷۹۴ نفر و تعداد خانوار در منطقه ۱۲۹۳۶ خانوار می باشد. برای تعیین حجم نمونه آماری روشهای متعددی وجود دارد که در این تحقیق از رابطه کوکران به فرمول زیر استفاده شده است:

$$n = \frac{N \cdot (t \cdot s)^2}{N \cdot d^2 + (t \cdot s)^2}$$

که در آن n حجم نمونه، N جامعه آماری، t ضریب اطمینان (۰/۹۵ درصد) و d نصف فاصله حدود اعتماد است. با توجه به عدم دسترسی به واریانس متغیرهای عملکرد، حداکثر واریانس ممکن $P=0/5$ و $q=0/5$ و $S=0/25$ مبنا قرار می گیرند:

$$n = \frac{2669(1.950 \times 0.25)^2}{26690 \times 0.05^2 + (1.950 \times 0.25)^2} = 140$$

جامعه آماری در مناطق مرزی ساکن می‌باشند و به استثنای اهالی ساکن در شهرهای مرکز شهرستانهای مرزی، افراد واقع در نقاط یا اعماق مرزی استان با حداکثر فاصله ۳۰ کیلومتر از نقطه صفر مرزی را شامل می‌گردد. این افراد که دارای کارت مبادلات مرزی می‌باشند می‌توانند به صورت مستقل اقدام به مبادله مرزی نمایند و یا کارت خود را به یکی از شرکتهای تعاونی مرزنشین محل سکونت خود که در آن عضویت دارند، واگذار نمایند.

نتایج و بحث

از آنجا که بخش اعظم این پژوهش مربوط به اعضای تعاونی مرزنشینان در میان (ساکن در دو دهستان و ۲۵ آبادی می‌باشد، در اینجا به ویژگیهای جمعیتی این منطقه به اختصار پرداخته می‌شود.

جمعیت شهرستان در میان براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، ۵۳۷۹۴ نفر بوده است (جدول ۱). که از این میان ۴۸۳۹ نفر در شهر و ۴۸۹۵۵ نفر در روستا به سر می‌برند؛ به عبارتی ۹۱ درصد جمعیت شهرستان روستائین و بقیه شهرنشین هستند.

جدول ۱. پارامترهای جمعیتی شهرستان و مقایسه آن با استان در سال ۱۳۸۵

عنوان	شهرستان	استان	نسبت شهرستان از استان (درصد)
جمعیت	۵۳۷۹۴	۵۷۲۹۲۳	۹/۴
خانوار	۱۲۹۳۶	۱۴۲۳۹۴	۹/۱
بعد خانوار	۴/۱۶	۴/۰۲	-
تراکم جمعیت	۹/۱۷	۶/۹	

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۸۵

بعد از اینکه در تحلیل سؤالات پرسشنامه مشخص شد دو متغیر با هم رابطه دارند، باید دید رابطه مشاهده شده در نمونه به همان شدت در جمعیتی که نمونه از آن گرفته شده نیز

وجود دارد یا نه. به عبارت دیگر باید دید می توان نتایج حاصل از نمونه را با اطمینان به جامعه مورد نظر تعمیم داد یا خیر.

در مورد فرضیات این تحقیق باید گفت با توجه به اینکه تعاونی مرزنشینان در طی سه سال اخیر فعالیت تجاری بسیار محدودی داشته، اما جهت رابطه در کلیه فرضیات با توجه به بررسی انجام شده در جمع آوری داده‌ها همواره مثبت بوده است. در اینجا منظور از تأثیر گذاری، فعالیت مجدد تعاونیهای مرزنشین در منطقه است. این فرضیات به کمک سؤالات مختلف در دو پرسشنامه اعضا و مدیران مورد آزمون قرار گرفته اند. فرضیه اول تاسوم به کمک آزمون ضریب همبستگی تا-او- بی کندال مورد آزمون قرار گرفتند.

در فرضیه های اول و دوم رابطه بین گسترش تعاونیهای مرزنشین با جلوگیری از مهاجرت و رفاه خانواده مورد بررسی قرار گرفت و در فرضیه سوم رابطه بین گسترش تعاونیهای مرزنشین با توسعه منطقه‌ای بررسی شد. سطح مقیاس متغیر وابسته (گسترش تعاونیهای مرزنشین) فاصله‌ای (با تجمیع سؤالات رتبه‌ای مربوطه) می باشد. همچنین سطح مقیاس متغیر مستقل (توسعه منطقه‌ای) فاصله‌ای (با تجمیع سؤالات رتبه‌ای مربوطه) است؛ لذا آزمون مورد استفاده در این فرضیه ضریب همبستگی پیرسون می باشد.

فرضیه اول: بین گسترش تعاونیهای مرزنشین و جلوگیری از مهاجرت در منطقه رابطه وجود دارد.

خشکسالیهای متوالی، کمبود درآمد و شغل و افزایش جمعیت همه عواملی هستند که در منطقه موجب گسترش مهاجرت از شهرستان درمیان به مرکز استان و یا کلان شهرهایی چون مشهد و تهران شده‌اند. فعالیت مداوم تعاونی می تواند به عنوان درآمدی جانبی برای ساکنان و یک عامل برای اسکان دائمی مرزنشینان محسوب شود. برای اثبات فرضیه اول از آزمون همبستگی تا-او- بی کندال استفاده و سطح اطمینان ۰/۹۵ در نظر گرفته شد. با توجه به اینکه سطح معناداری در این آزمون برابر ۰/۰۰ است و این میزان از ۰/۰۵ کمتر است، بنابراین فرض H₀ مبنی بر نبود رابطه بین گسترش تعاونیهای مرزنشین با پیشگیری از مهاجرت

در منطقه را می توان به نفع فرض H_1 رد کرد، پس فرضیه فوق تأیید می شود. لذا می توان گفت بین گسترش تعاونیهای مرزنشین و جلوگیری از مهاجرت در منطقه رابطه وجود دارد و این رابطه با توجه به ضریب همبستگی کندال (۰/۶۲) مستقیم و در حد متوسطی است، بدین معنا که با گسترش تعاونیهای مرزنشین، مهاجرت در منطقه کاهش خواهد یافت.

فرضیه دوم: بین گسترش تعاونیهای مرزنشین و افزایش رفاه خانواده رابطه وجود دارد.

در این فرضیه منظور از رفاه بیشتر، بعد اقتصادی و درآمدی رفاه خانوار و اثری است که مبادلات تعاونی بر آن دارد.

برای اثبات فرضیه دوم از آزمون همبستگی تا-او-بی کندال استفاده و سطح اطمینان ۰/۹۵ در نظر گرفته شد. با توجه به اینکه سطح معناداری در این آزمون برابر ۰/۰۱ می باشد و این میزان از ۰/۰۵ کمتر است، بنابراین فرض H_0 مبنی بر نبود رابطه بین گسترش تعاونیهای مرزنشین با افزایش رفاه اقتصادی خانوار را می توان به نفع فرض H_1 رد کرد، پس فرضیه فوق تأیید می شود. لذا می توان گفت بین گسترش تعاونیهای مرزنشین و افزایش رفاه خانواده در منطقه رابطه وجود دارد و این رابطه با توجه به ضریب همبستگی کندال (۰/۳۵) مستقیم و در حد پایینی است، بدین معنا که با گسترش تعاونیهای مرزنشین، رفاه خانواده نیز افزایش خواهد یافت.

فرضیه سوم: بین گسترش تعاونیهای مرزنشین و توسعه منطقه ای رابطه وجود دارد.

برای اثبات فرضیه سوم از آزمون همبستگی پیرسون استفاده و سطح اطمینان ۰/۹۵ در نظر گرفته شد. با توجه به اینکه سطح معناداری در این آزمون برابر ۰/۰۰ و این میزان از ۰/۰۵ کمتر است، در نتیجه فرض H_0 مبنی بر نبود رابطه بین گسترش تعاونیهای مرزنشین با افزایش توسعه منطقه ای را می توان به نفع فرض H_1 رد کرد، پس فرضیه فوق تأیید می شود. برای سنجش توسعه منطقه ای، مؤلفه هایی انتخاب شدند که منجر به افزایش کیفیت زندگی در یک منطقه می شوند. این مؤلفه ها شامل: رفاه اقتصادی خانوار، اشتغال، امنیت

اقتصادی و اجتماعی، پیشگیری از مهاجرت، پیشگیری از قاچاق کالامی باشند که فقدان یا وجود هر یک به نحوی بر توسعه یک منطقه اثر گذار است. بنابراین می توان گفت بین گسترش تعاونیهای مرزنشین و توسعه منطقه رابطه وجود دارد و این رابطه با توجه به ضریب همبستگی پیرسون (۰/۹۹) مستقیم و بسیار بالاست بدین معنا که با گسترش تعاونیهای مرزنشین، منطقه توسعه پیدا خواهد کرد.

تحلیل نتایج تحقیق و نتیجه گیری

تحدید حدود موضوعات تحقیق

اولین گام در این تحقیق تعریف و تحلیل موضوع مورد بررسی و مشخص نمودن موضوعات تحقیق بوده است. بدین ترتیب که تعاریف دو موضوع مهم تحقیق یعنی توسعه و امنیت بیان شدند و محدوده انجام تحقیق شامل مشخص کردن یک تعاونی در منطقه مرزی خراسان جنوبی و شهرستان درمیان، نوع و حوزه فعالیت، تعداد اعضا و سرمایه گذاری آنها نیز مشخص شد.

بیانیه مأموریت و چشم انداز (تعیین اهداف و مقاصد)

گام بعدی روشن نمودن مسیر منتهی به وضعیت آینده مطلوب است. بیانیه مأموریت به طور کلی مقصد شاخصهای اساسی ماندگار یک منطقه و نقش آن را در جامعه تعریف می کند.

چشم انداز شرکتهای تعاونی مرزنشینان برای این منطقه این گونه تعریف می شود:

«شرکتهای تعاونی مرزنشینان در خراسان جنوبی باید ضمن رونق اقتصادی،

تأمین کننده امنیت و توسعه پایدار در شرق کشور باشند.»

بیانیه مأموریت و تعیین اهداف کلان برای منطقه در تحقیق حاضر این گونه بیان می شود:

-شناسایی پتانسیلهای موجود شرکتهای تعاونی مرزنشین استان و جایگاه بخش تعاون در منطقه؛

-شناسایی عملکرد شرکتهای تعاونی مرزنشین استان و نقش آن در توسعه و امنیت منطقه با استفاده از روشهای مختلف جمع آوری اطلاعات؛

- تعیین وجوه تمایز شرکتهای تعاونی مرزنشین استان و برتریهای رقابتی آن در ایجاد اشتغال؛

-ترسیم آینده و ملاحظات استراتژیک برای شرکتهای تعاونی مرزنشین استان در سالهای آتی و لزوم از سرگیری فعالیتهای تجاری این شرکتها.

تحلیل swot (تحلیل محیط داخلی و محیط خارجی)

در این مرحله ضمن شناسایی نقاط قوت و ضعف، فرصتها و چالشها نیز در رابطه با موضوع مورد مطالعه و منطقه مورد مطالعه شناسایی می شوند.

تحلیل درونی^۱

تحلیل شرایط درونی به شناسایی نقاط ضعف و قوت پدیده در ارتباط با وضعیت و ماهیت خود پدیده می انجامد (جدول ۲). در این بخش به ویژگی های درونی تعاونیهای مرزنشین پرداخته شده است.

جدول ۲. خلاصه نقاط قوت وضعف

فرضیه‌ها	ضعف (W)	قوت (S)
توسعه منطقه‌ای	<ul style="list-style-type: none"> - ضعف مدیران و سلیقه ای برخورد کردن آنها در فعالیت تعاونی و مبادلات اندک - سهمیه پایین مرز نشینان برای مبادلات مرزی 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش مبادلات تعاونی و رونق اقتصادی آن به کسب درآمدهای جانبی در کنار سایر فعالیتهای اقتصادی منطقه کمک کرده و مانع از تخلیه مناطق مرزی شرق کشور خواهد شد.
رفاه خانوار	<ul style="list-style-type: none"> - اکثر اعضای شرکتهای تعاونی افرادی کم درآمد و ثابت درآمد هستند. به همین علت سرمایه اولیه تشکیل شرکتهای تعاونی مرز نشینان متناسب با موضوع فعالیت آنها تعیین و محاسبه نشده است. - مدیران تعاونی نسبت به صدور برگه سهام برای اعضای خود اقدام ننموده و گاهی اوقات دلگرمی ادامه فعالیت را از مرز نشین می گیرند. 	<ul style="list-style-type: none"> - سابقه عملکرد مطلوب و فعالیتهای چشمگیر تعاونیهای مرز نشینان در شرایط مساعد کاری و خدمات در کسب رفاه خانواده های عضو اثر گذار بوده اند. - طبق نتایج تحقیق، تعاونی مرز نشینان در افزایش درآمد خانوار اثر گذار بوده است. - تهیه و تدارک انواع کالاهای مجاز مصرفی اهالی مرز نشین و افزایش کیفیت زندگی در نواحی مرزی.
توسعه منطقه‌ای	<ul style="list-style-type: none"> - فقدان آموزشهای تخصصی و عدم آشنایی کافی هیئت مدیره برخی تعاونیها با قوانین و مقررات مبادلات مرزی - عدم استفاده بموقع از دستاوردهای علمی و استفاده از وحدت رویه در انجام امور مبادلات مرزی و در واقع عملکرد پراکنده و غیر منسجم مدیران - فقدان آمار و اطلاعات صحیح و دقیق و بهینه از عملکرد صادراتی و وارداتی و اداری و مالی در تعاونی - برگزار نشدن بموقع مجامع عمومی سالانه در برخی از شرکتهای بدون توجه به اساسنامه - عدم بهره مندی از منافع تشکلهای تعاونی و ناآگاهی از اصول تعاونی - عدم اطلاع و آگاهی از اصول فنی جدید و فعالیت به روشهای سنتی - محدودیت عضویت افراد در هیئت مدیره اتحادیه ها برای یک دوره متوالی - عدم همکاری دستگاههای دولتی در رفع مشکلات - اعمال نشدن برنامه ریزی از پایین به بالا و لحاظ نشدن نظرهای اعضا در قوانین 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختار تعاونیها از نظر بعد تشکیلاتی این توان را دارد که در یک منطقه با توجه به وجود امکانات و منابع انسانی و مادی بالقوه محلی و منطقه ای در مناطق مرزی، به صورت چند منظوره عمل نماید. - وجود جمعیت بسیار بالا و مهم ساکنان مناطق مرزی و زمینه مساعد ایجاد تشکلهای تعاونی قوی و فراگیر به پشتوانه همین جمعیت در توسعه پایدار منطقه

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تحلیل بیرونی^۱

تجزیه و تحلیل محیط بیرونی می تواند پاره ای از قابلیت های بیرونی و مزایای محیط در پیشرفت سیستم را نمایان سازد و آنها را فرصت به حساب آورد.

تحلیل شرایط بیرونی یا محیطی به شناسایی فرصتها و تهدیدهایی می انجامد که معمولاً خارج از کنترل مدیریت پدیده است (جدول ۳) و سرانجام این دو تحلیل در کنار هم به ماتریس تحلیلی SWOT می انجامد که سودمندترین انتخابها را از آن به دست می آورند.

جدول ۳. خلاصه فرصتها و تهدیدها

فرصت (o)	تهدیدها (t)	فرضیه های تحقیق
<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد زیر ساخت های لازم به بهانه فعالیت های تعاونی در منطقه - کار و درآمد عاملی برای اسکان دائمی در مرزها 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد سکونت گاه های غیر رسمی در شهرها توسط مهاجران - بعد بالای خانوار و کمکی نبودن در آمد در منطقه برای زندگی - خالی شدن منطقه از نیروی فعال و مخاطرات امنیتی 	مهاجران
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش رفاه خانواده عاملی در تحقق سر مایه گذاری مجدد در تعاونی - توزیع کالاهای سازمان های حمایتگر از مرزنشینان توسط شرکت 	<ul style="list-style-type: none"> - دریافت مالیات از فعالیت های تعاونی - اخذ مابه التفاوت از برخی از کالاها از جمله برنج - مقررات مربوط به محدودیت تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی 	رفاه خانوار
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش درآمدهای استانی و منطقه ای و تحقق عدالت سرزمینی - کاهش مهاجرت به شهرها و مشکلات اجتماعی و اقتصادی شهر نشینی - پایداری توسعه در منطقه و حفظ پتانسیلهای پایه زیست محیطی - ایجاد امنیت پایدار منطقه ای با سکونت دائم مرزنشینان در مرزهای توسعه یافته 	<ul style="list-style-type: none"> - فقدان آموزش برای سطوح مختلف فعالان تعاونیها - کمبود زیر ساخت های لازم توسعه در منطقه از قبیل: راه، گمرک و راه آهن - قواعد و مقررات دست و پاگیر برای فعالیت های مرزنشینان در بخش های مختلف - موازی کاری بسیاری از سازمان های دولتی در فعالیت های اقتصادی مرزنشینان مانند: گمرک، بازرگانی، بازارچه های مرزی و.... 	توسعه منطقه ای

مأخذ: یافته های تحقیق

1. External Analysis

ماتریس تحلیلی SWOT

در مرحله بعد، با توجه به نوع واکنش و تعامل هر عامل داخلی و خارجی می توان ماتریسی را ترسیم کرد که دارای چهار نوع استراتژی متفاوت است. بنابراین، ماتریس منطقه (یا هر موضوع مورد تحلیل) باید بتواند قوتها و فرصتهای موجود را حفظ نموده و نقاط ضعف و تهدیدها را حذف و تبدیل به نقاط قوت و فرصت نماید و یا حداقل اینکه برای کاهش تأثیرات مخرب یا منفی آنها بر سازمان دامنه این عوامل کاهش یابد.

استراتژیهای یادشده عبارتند از:

الف) استراتژیهای S-O:

در این استراتژی برتریهای رقابتی بخش تعاون نسبت به سایر بخشها نشان داده می شود و به عنوان استراتژی تهاجم از آن یاد می گردد. این استراتژی شامل موارد زیر است:

- زمینه سازی برای فعالیت شرکتهای تعاونی مرزنشینان در جهت تحقق توسعه پایدار؛
- شناسایی نیازهای ساکنان مرزهای کشور همسایه و توسعه صادرات غیر نفتی؛
- ایجاد شرایط لازم برای اسکان مرزنشینان در جهت ماندگاری جمعیت در منطقه و تحقق امنیت پایدار در مرزهای شرقی؛
- فراهم کردن شرایط برای استفاده از نیروی کار فعال در منطقه و پتانسیلهای موجود برای تأمین رفاه خانواده های مرزنشینان.

ب) استراتژیهای W-O:

استراتژیهای W-O به عنوان استراتژیهای بازنگری شناخته می شوند. در این استراتژیها پیشنهادات و راهکارهای اجرایی در شرکتهای تعاونی مرزنشینان در جهت رفع نقاط ضعف از طریق بهره برداری بهینه از فرصتها، به ویژه از طریق تخصیص مجدد منابع در شرکت صورت می گیرد. این استراتژیها شامل موارد زیر می شوند:

- بازنگری در مقررات صادرات و واردات کالاهای مرزنشینان با کمک نظر خود آنها و تدوین چارچوب مناسب برای ادامه فعالیت آنها؛

- بازنگری در مقررات مربوط به تعاونیها از طریق وزارت تعاون و همکاری بین بخشی برای فعالیت بهتر شرکتها.

ج) استراتژیهای S-t:

این استراتژیها به عنوان استراتژیهای تنوع مورد شناسایی قرار گرفته‌اند. در این استراتژیها تأمین نیازهای لازم در جهت مقابله با تهدیدات فراروی منطقه، مهمترین بخش پیشنهادهای منطقه را به خود اختصاص داده است که شامل موارد زیر است:

- تنوع بخشی به فعالیتهای تعاونی از تک منظوره به چند منظوره و تغییر نوع فعالیت برای توسعه منطقه؛

- توسعه تعاونیها و ایجاد غرفه در بازارچه های مرزی برای این تعاونیها.

د) استراتژیهای W-t:

این استراتژیها تحت عنوان استراتژی تدافعی برآند تا با ارائه راهکارهای اجرایی، ضمن به حداقل رساندن نقاط ضعف از تهدیدهای برون سازمانی نیز اجتناب نماید و عبارتند از:

- آموزش مدیران تعاونیها برای فعالیت بهتر و تخصص گرایی در تعاونیها؛

- برگزاری سمینارها و انجام کارهای پژوهشی برای شناسایی مشکلات مرزنشینان و تبادل تجربیات مدیران؛

- تدوین سند آمایش بخش تعاون و لحاظ شدن حسابهای آن در حسابهای منطقه ای در جهت اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی.

اولویت بندی سناریوها، تدوین برنامه های استراتژیک و راهبردها و اهداف

الف) با توجه به سناریوهای مختلف در ماتریس تحلیلی SWOT و تحلیل فرضیات تحقیق، چهار هدف استراتژیک زیر برای تعاونیهای مرزنشین خراسان جنوبی مفروض است.

- بازنگری در مقررات صادرات و واردات کالاهای مرزنشینان با کمک نظر خود آنها

و تدوین چارچوب مناسب برای ادامه فعالیت شرکت؛

- ظرفیت‌سازی برای اسکان مرزنشینان و توسعه بخشهای کشاورزی و صنعت، به خصوص صنایع دستی بومی منطقه برای تأمین شغل مورد نیاز نیروهای فعال؛
- تدوین سند آمایش بخش تعاون و لحاظ کردن حسابهای آن در حسابهای منطقه ای در جهت اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی و آموزش لازم برای اعضا؛
- فراهم کردن شرایط برای استفاده از نیروی کار فعال در منطقه و پتانسیلهای موجود برای تأمین رفاه خانوارهای مرزنشین.
- ب) راهبردهای مورد نظر این تعاونیها در خراسان جنوبی بر اساس نتایج تحقیق به شرح زیر بیان می‌شود:
- تأسیس دانشگاه علمی کاربردی و آموزش برای مدیران تعاونی در جهت تخصص‌گرایی در بخش مدیریت تعاونی؛
- تدوین آیین نامه مبادلات مرزی توسط مرزنشینان و مشارکت آنها در برنامه های توسعه منطقه؛
- ایجاد مشاغل در منطقه به منظور گسترش فعالیتهای شرکت تعاونی.
- ج) با نگاهی دوباره به برنامه های استراتژیک و راهبردها می توان اهداف زیر را برای شرکت تعاونی مرزنشینان در استان خراسان جنوبی متصور شد:
- به کارگیری نیروهای جوان و خلاق در بخش مدیریت تعاونی؛
- اشتغال زایی در دیگر بخشهای تعاونی استان به منظور تقویت شرکتهای تعاونی مرزنشینان؛
- توسعه فعالیتهای اقتصادی در نواحی مرزی و افزایش رفاه خانواده های مرزنشین؛
- تسهیل شرایط برای عضویت همه خانواده ها به همراه تمامی اعضایشان در تعاونی.
- پیشنهادها و راهکارهایی برای فعالیت بهتر شرکتهای تعاونی مرزنشینان**
- از تعدد اقلام کاسته شود و فقط چندقلم کالای اساسی مورد نیاز و مصرفی شخصی مرزنشینان از مسئولان مربوطه درخواست گردد.

- کلیه ساکنان شهرستانهای مرزی به استثنای ساکنین شهرهای مرکز هر استان مشمول برخورداری از امتیازات مبادلات مرزی گردند.
- قوانین و مقررات متناسب با هر منطقه وبا توجه به کشور همسایه ونوع روابط با آن کشور در عرصه بین المللی تصویب شود.
- جلب موافقت بانکها و صندوق توسعه تعاون در پرداخت تسهیلات به تعاونیهای مرز نشینان و تأمین سرمایه در گردش از طریق اعطای تسهیلات کافی و اختصاص یارانه مناسب با مراعات دو مشکل فعلی مرز نشینان (۱. کارکرد حساب و میانگین و ۲. سند ملکی) و قبول سفته تضمین از مدیران تعاونیها؛
- ضروری است تا در کلیه تصمیم گیری ها و برنامه ریزی های مربوط به مرز نشینان از دیدگاه های کارشناسی متخصصان تعاونیهای مرز نشینان استفاده شود. حتی نماینده مرز نشینان به عنوان عضو اصلی صاحب رأی، در جلسات حضور پیدا کند.
- وزارت تعاون در پیش بینی و برگزاری دوره های کاربردی - آموزشی ویژه مدیران ، بازرسان ، کارکنان اتحادیه ها و شرکتهای تعاونی مرز نشینان با بهره گیری از امکانات بومی هر استان و اتحادیه های استانی عملی نماید.
- تأسیس رشته تعاون در دانشگاه علمی کاربردی و آموزش لازم برای مدیران؛
- کمک در جهت هدایت و حمایت مرز نشینان به ایجاد مراکز تولیدی صنعتی و درآمدزا از جمله صنایع کوچک زود بازده و صنایع دستی؛
- اجازه صادرات و واردات از تمام گمرکات کشور؛
- اجازه صادرات فرش دستباف، پسته، زعفران و سایر محصولات منطقه از طریق تعاونیهای مرز نشین؛
- افزایش نسبت واردات به صادرات به حداقل ۲ برابر (به ازای هر یک دلار صادرات ۲ دلار اجازه واردات داشته باشند). در استانهای خاص از جمله خراسان جنوبی که فاقد زیرساخت های لازم است.

- مهلت واردات کالاهای سهمیه ای مرزنشینان از یک سال بیشتر و در صورت عدم موافقت در واردات قابل تمدید باشد.
- مفاد ماده ۱۷ قانون مقررات صادرات و واردات در رابطه با مرزنشینان و پرداخت جوایز صادراتی به مرزنشینان مراعات گردد.
- اتحادیه سراسری تعاونیهای مرزنشینان ایران و اتحادیه‌های شرکتیهای تعاونی مرزنشینان استانها بر عملکرد و مجامع عمومی شرکتیهای تعاونی هفده استان مرزی نظارت و نتایج را حسب مورد، برای بهبود امور تعاونیها به ادارات تعاون و ادارات کل تعاون استانها اعلام نمایند.
- شرکتیهای تعاونی مرزنشینان از محل درآمدهای حاصله در احداث فروشگاههای عرضه کالاهای مصرفی، انبار و نیز سرمایه گذاری و مشارکت در طرحهای تولیدی و خدماتی مورد نیاز مناطق خود با مجوز مجامع عمومی عادی اقدام نمایند.
- وزارت تعاون و واحدهای تابعه در جهت شفاف سازی فعالیتهای مبادلاتی شرکتیهای تعاونی مرزنشینان هفده استان مرزی و در راستای مکانیزه شدن سیستم یکپارچه و هماهنگ اداری- مالی و امور مرتبط با صادرات و واردات، با بهره گیری از خدمات مشاوره ای و طراحی مؤسسات مالی مورد تأیید سازمان حسابرسی و انجمن حسابداران خبره و مستقل ایران، تلاشی عملی و اساسی انجام دهد.
- وزارت تعاون در جلب همکاری وزارتخانه‌های بازرگانی، کشور، صنایع و معادن و گمرکات کشور برای ایجاد تسهیلات مناسب ویژه اهالی مرزنشین و شرکتیهای تعاونی آنها اقدام جدی به عمل آورد.

منابع

۱. امینی، هوشنگ (۱۳۷۳)، بازارچه‌های مرزی، تعاون، شماره ۲۳.
۲. ثابت سعیدی، ارسلان (۱۳۸۰)، حقوق تعاون، انتشارات پیام نور.

۳. جمعه پور، محمود (۱۳۸۵)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی: دیدگاهها و روشها، تهران: انتشارات سمت، چاپ دوم.
۴. زرقانی، سیدهادی (۱۳۸۶)، مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی، دانشگاه علوم انتظامی، معاونت پژوهش.
۵. طالب، مهدی (۱۳۷۶)، اصول و اندیشه‌های تعاونی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۶. قانون و مقررات صادرات و واردات ایران (۱۳۸۴)، تهران: مؤسسه پژوهشهای بازرگانی.
۷. گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستانهای استان خراسان جنوبی سال ۱۳۸۵، جلد دوم شهرستان درمیان، بیرجند: معاونت برنامه ریزی استانداری خراسان جنوبی، دفتر برنامه‌ریزی و بودجه، زمستان، ۱۳۸۷.
۸. وزیر، محمود (۱۳۸۷)، روند پیدایش و گسترش شرکت تعاونی‌های مرزنشین، تهران: نشر پایگان.
9. [www.wikipedia.org/human security](http://www.wikipedia.org/human%20security).
10. www.icaroap.coop.
11. www.ica.coop.
12. www.kh-taavon.com.
13. www.taavon.ir.
14. www.mpo-kj.gov.ir (معاونت برنامه ریزی استانداری خراسان جنوبی)
15. www.sk-portal.ir (پورتال خراسان جنوبی)